

Enformel Emek Piyasasında Türkmenistanlı Göçmen Kadınların Deneyimleri ^a

 İRFAN CANTEPE ^b

Öz: Bu makale, Türkmenistanlı göçmen kadınların Türkiye’de güvencesiz ve vasıfsız işlerde çalışmak zorunda kaldığını, bu süreçte hem ekonomik hem toplumsal olarak görünür olmadığını, buna karşılık gündelik yaşamda çeşitli stratejiler geliştirerek direniş biçimleri ürettiğini anlatmaktadır. Çalışmada, Türkiye’de enformel emek piyasasında çalışan Türkmenistanlı göçmen kadınların deneyimleri; göç, toplumsal cinsiyet ve emek kesişiminde ele alınmıştır. Araştırma, İstanbul’un Üsküdar ilçesinde yaşayan 18 Türkmenistanlı kadınla yapılan derinlemesine mülakatlara dayanmaktadır. Katılımcıların büyük bölümü ev içi temizlik, yaşlı ve çocuk bakımı gibi alanlarda, sigortasız ve güvencesiz koşullarda çalışmaktadır. Eğitimli katılımcıların çoğu, kendi ülkelerinde kazandıkları mesleki niteliklere rağmen vasıfsız işlerde istihdam edilmekte, bu da kültürel sermayelerinin göç bağlamında değersizleşmesine yol açmaktadır. Çalışma, Arlie Hochschild’in küresel bakım zinciri, Pierre Bourdieu’nün sermaye ve habitus kavramları, Robert Castel’in güvencesizlik rejimi, Michel Foucault’nun biyopolitika anlayışı, Erving Goffman’ın damgalama kuramı ve Abdelmalek Sayad’ın çifte yokluk yaklaşımı temelinde kurgulanmıştır. Bulgular, göçmen kadınların hem geldikleri toplumda hem de yerleştikleri toplumda tam anlamıyla aidiyet kuramadıklarını; bu nedenle ekonomik, duygusal ve kimliksel düzeylerde görünmez olduklarını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göçmen kadınlar, enformel emek, çifte yokluk, bakım emeği, güvencesizlik, kimlik stratejileri, toplumsal cinsiyet.

^a İstanbul Ticaret Üniversitesi’nde hazırlanan *Türkmenistanlı Göçmenlerin Türkiye’de Topluma Tutunma Stratejileri: Üsküdar Örneği* adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

^b İstanbul Ticaret Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Programı
irfancantepe@gmail.com

Experiences of Migrant Women from Turkmenistan in the Informal Labor Market

Abstract: This article explains that migrant women from Turkmenistan are forced to work in precarious and unskilled jobs in Turkey, are not visible both economically and socially in this process, and yet produce forms of resistance by developing various strategies in everyday life. In this study, the experiences of migrant women from Turkmenistan working in the informal labor market in Turkey are examined at the intersection of migration, gender and labor. The research is based on in-depth interviews with 18 Turkmenistani women living in the Üsküdar district of Istanbul. Most of the participants work in uninsured and precarious conditions in areas such as domestic cleaning, elderly and child care. Most of the educated participants are employed in unskilled jobs despite their professional qualifications gained in their home countries, leading to the devaluation of their cultural capital in the context of migration. The study is based on Arlie Hochschild's global care chain, Pierre Bourdieu's concepts of capital and habitus, Robert Castel's precarity regime, Michel Foucault's biopolitics, Erving Goffman's stigmatization theory and Abdelmalek Sayad's double absence approach. The findings reveal that migrant women are unable to fully belong both in the society they come from and in the society they settle in; therefore, they are invisible at economic, emotional and identity levels.

Keywords: Migrant women, informal labor, double absence, care work, precarity, identity strategies, gender.

Giriş

Sosyal bilimlerde göç, yalnızca coğrafi bir yer değişikliği olarak değil; bireylerin ekonomik, siyasal, kültürel ve toplumsal yapılarla kurduğu ilişkileri dönüştüren çok boyutlu bir toplumsal süreç olarak ele alınmaktadır. Özellikle son dönemlerde, göçmen bireylerin yaşadıkları yeni toplumlarda geliştirdikleri tutunma, uyum sağlama ve aidiyet kurma stratejileri sosyal bilimlerde artan bir ilgi görmektedir. Uluslararası düzeyde, göç olgusu gerçek anlamda küresel bir niteliğe ulaşmış; 280 milyondan fazla insanın kendi ülkesi dışında yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu kapsamda, Birleşmiş Milletler Göç Ajansı ve IOM (Uluslararası Göç Örgütü)'e göre göçmen: Yasal statüsü, hareketin gönüllülüğü, nedenleri ya da süresi ne olursa olsun, bir devletin sınırını aşarak ya da ülke içinde yer değiştiren herhangi bir kişi olarak tanımlanır.¹ Bu geniş tanım, göçü yalnızca ekonomik gerekçelere indirgemektense, toplumsal aidiyetin yeniden inşa edildiği karmaşık bir süreç olarak ele alma gerekliliğini ortaya koymaktadır. Geleneksel göç kuramları çoğunlukla ekonomik rasyonaliteye dayalı açıklamalar sunarken, çağdaş göç araştırmaları; göçmen bireylerin gündelik yaşam pratiklerine, kimlik müzakerelerine ve mikro düzeydeki direnç stratejilerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'de yaşayan Türkmenistanlı göçmen kadınların enformel emek piyasasındaki deneyimleri, günümüz göç tartışmalarının çok katmanlı doğasını anlamak açısından önemli bir örnek sunmaktadır.

Temel Bilgiler

Pierre Bourdieu'nün habitus, sermaye ve alan kuramları perspektifinden bakıldığında, göç süreci bireylerin içinde bulundukları yeni toplumsal alanda kendilerini konumlandırma ve mevcut yapılarla ilişki kurarak sosyal yerlerini inşa etme pratiği olarak değerlendirilebilir. Bu süreç, çoğu zaman göçmenlerin eski toplumsal sermayelerinin (ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermaye biçimleri) yeni bağlamda geçersizleşmesiyle sonuçlanır. Bourdieu'ye

¹ United Nations, "Migrants", Erişim: 28.06.2025, <https://www.un.org/en/fight-racism/vulnerable-groups/migrants>.

göre, bireylerin habitusları, önceki alanlardaki deneyimleriyle şekillenir; ancak göçle birlikte yeni bir alana geçiş, bu habitusun yeni koşullara adaptasyonunu veya bazen uyumsuzluğunu beraberinde getirir.²

Göç sürecinin toplumsal cinsiyetli doğası, özellikle kadın göçmenlerin emek piyasasında karşılaştığı yapısal eşitsizliklerde açıkça görülmektedir. Kapitalist işgücü rejimlerinin dışlayıcı mekanizmaları, kadın göçmenlerin sahip olduğu kültürel ve sosyal sermayelerin yeni toplumsal alanda tanınmamasına veya değer kaybetmesine yol açarak, onları emek piyasasının en dezavantajlı konumlarına itmektedir. Bu süreç, neoliberal ekonomik düzenin hem cinsiyetli hem de etnikleştirilmiş karakterini yansıtmaktadır.

Göçmen kadınların enformel emek piyasasındaki konumlanışı, toplumsal cinsiyet ilişkileri, emek rejimleri ve devlet politikalarının iç içe geçtiği çok boyutlu bir toplumsal sürecin ürünüdür. Bu kesimsel yapı, bir yandan göçmen kadınların yeniden konumlanma mücadelesini şekillendirirken, diğer yandan da sistemik eşitsizliklerin sürekliliğini pekiştirmektedir. Etnik ve toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın bir arada işleyişi, göçmen kadın emeğinin güvensiz, düşük statülü ve düşük ücretli işlerle sınırlandırılmasına zemin hazırlamaktadır.

Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) göre enformel ekonomi, “devlet denetiminin dışında kalan, vergi sistemine entegre olmayan ve çalışanlarına sosyal güvenlik sağlamayan ekonomik faaliyetleri” ifade eder.³ Bu tanım, kayıt dışı istihdamın yalnızca bireysel bir tercih değil, yapısal koşullarla şekillenen bir zorunluluk olduğunu vurgular. Türkiye bağlamında enformel sektör, özellikle göçmen kadınlar için hem ekonomik hayata katılımın hem de kırılganlıkların en yoğun yaşandığı alanlardan biri hâline gelmiştir.

Bu makale, Türkmenistan'dan Türkiye'ye göç eden kadınların

² Pierre Bourdieu, *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Hil Yayınları, 2015.

³ International Labour Organization, *Decent Work and the Informal Economy*, Geneva: International Labour Office, 2002, <https://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc90/pdf/rep-vi.pdf>.

enformel emek piyasasındaki deneyimlerini incelemektedir. Araştırmada katılımcıların mahremiyetini korumak amacıyla her bir görüşmeci K1, K2, K3 şeklinde kodlanmış ve kimlik bilgileri anonimleştirilmiştir. Türkiye’de özellikle son yirmi yılda Türkmenistan’dan gelen göçmenlerin sayısında dikkat çekici bir artış yaşanmıştır. Göç İdaresi Başkanlığı’nın verilerine göre 2023 yılı itibarıyla ülkede yaklaşık 220.000 Türkmenistan vatandaşı yaşamaktadır ⁴ ve bunların büyük çoğunluğunu çalışma amacıyla gelen kadınlar oluşturmaktadır. İstanbul’un Üsküdar ilçesinde yaşayan 18 kadınla yapılan derinlemesine mülakatlara dayanan araştırma, bu kadınların çalışma biçimlerini, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık deneyimlerini ve gündelik hayattaki stratejilerini görünür kılmayı amaçlamaktadır. Katılımcıların çoğunluğu yaşlı ve çocuk bakımı, ev temizliği gibi alanlarda çalışmakta; bu işler çoğu zaman sigortasız, uzun süreli ve sözleşmesiz biçimde yürütülmektedir.

Katılımcıların büyük bölümü Türkmenistan’da öğretmenlik, sağlık çalışanı, muhasebecilik gibi nitelikli mesleklerde çalışmış olmalarına rağmen, Türkiye’de vasıfsız iş gücüne dâhil edilmiştir. Örneğin, K7 üniversite mezunu olduğunu, ancak Türkiye’de temizlikçilik yaptığını ifade etmiştir. Benzer biçimde K4, Türkmenistan’da hemşirelik yaptığını; fakat burada çocuk bakıcısı olarak çalıştığını belirtmiştir.

Meslek Değişim Tablosu

Katılımcı	Türkmenistan’daki Mesleği	Türkiye’de Mesleği	Değişim Tipi	Süre (Yıl)
K.1	İlkokul öğretmeniği	Ev bakımı	Dramatik Düşüş	13
K.2	Kreş öğretmeniği	Ev bakımı	Dramatik Düşüş	10
K.3	Öğrencilik	Üniversite öğrencisi	Statü Koruma	6
K.4	Muhasebeci	Ev bakımı	Vasıfsızlaşma	13
K.5	Ev hanımlığı	Yaşlı bakımı	Vasıfsız İş	8

⁴ Göç İdaresi Başkanlığı, “İkamet İzinleri”, 8 Mayıs 2025, Erişim: 15.05.2025, <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>.

K.6	Ev hanımlığı	Ev bakımı	Vasıfsız İş	20
K.7	Sağlık personeli (Hemşire)	Temizlik görevlisi	Dramatik Düşüş	5
K.8	Sahne sanatçısı (oyunculuk)	Üniversite öğrencisi	Statü Değişimi	4
K.9	Sahne sanatçısı (oyunculuk)	Yaşlı bakımı	Dramatik Düşüş	17
K.10	Öğrencilik	Öğrencilik+ Ev temizliği	Kısmi Çalışma	6
K.11	Okul müstahdemi	Hasta bakımı	Vasıfsız İş	2
K.12	Ev hanımı	Ev bakımı	Vasıfsız İş	15
K.13	Öğrenci	Ebe	Statü Artışı	5
K.14	Aşçı	Emlakçı asistanı	Yatay Geçiş	18
K.15	Müzik öğretmeni	Bakıcı	Dramatik Düşüş	2
K.16	Pastacı	Garson	Hafif Düşüş	2
K.17	İnşaat mühendisi	İnşaat mühendisi	Statü Koruma	7
K.18	Öğrenci	Üniversite öğrencisi	Statü Koruma	7

Bu süreç, bireylerin edindikleri kültürel birikimin yeni sosyal düzende geçerliliğini yitirmesiyle oluşan sembolik bir değer kaybı olarak okunabilir; bu bağlamda Bourdieu'nün kültürel sermaye kavramı açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Bourdieu'ye göre kültürel sermaye, bireylerin eğitim, bilgi, görgü ve dil gibi toplumsal olarak edinilmiş değerler aracılığıyla toplumsal hayatta konumlandığı bir kaynak türüdür.⁵ Göçmen kadınların sahip oldukları diplomalar ve mesleki deneyimler, göç ettikleri toplumda tanınmadığında bu sermaye işlevsizleşmekte ve kadınlar mevcut niteliklerine rağmen vasıfsız işler yapmaya zorlanmaktadır. Bu bağlamda, kültürel sermayenin değersizleşmesi yalnızca ekonomik bir kayıp değil, aynı zamanda toplumsal statü, özgüven ve kimlik üzerinde de

⁵ Bourdieu, *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*.

yıpratıcı bir etki yaratmaktadır. Ayrıca, göçmen kadınların bir kısmı kamu kurumlarına erişimden çekinmekte ve “görünmez” olmayı bir strateji olarak kullanmaktadır. K11, devlet hastanesine gitmekten korktuğunu çünkü kimlik bilgilerinin sorulmasından endişe ettiğini ifade ederken; K15, alışveriş yaparken aksanını gizlemeye çalıştığını belirtmiştir. Bu ifadeler, Erving Goffman’ın damgalama kuramıyla uyumlu şekilde, göçmen kimliğinin kamuya açık alanlarda nasıl saklandığını göstermektedir.

Bu çalışma, kavramsal çerçevesini Arlie Hochschild’in küresel bakım zinciri yaklaşımından, Pierre Bourdieu’nün habitus ve sermaye kavramlarından, Robert Castel’in güvencesizlik rejimi analizinden, Michel Foucault’nun biyopolitika çözümlemesinden, Erving Goffman’ın damgalama kuramından ve Abdelmalek Sayad’ın çifte yokluk düşüncesinden beslenerek yapılandırmıştır. Amaç, Türkmenistanlı göçmen kadınların Türkiye’deki emek deneyimlerini çok katmanlı bir analizle ortaya koymak ve onların gündelik hayattaki kırılğanlık ve direnç biçimlerini kavramsal düzeyde yorumlamaktır.

Yöntem

Çalışma hakkında, İstanbul Ticaret Üniversitesi Etik Kurulu’nun 06/05/2025 tarihli ve E-65836846-044-351906 sayılı kararına göre etik kurul izni alınmıştır.

Bu çalışma, niteliksel araştırma yaklaşımına dayanmaktadır. İstanbul’un Üsküdar ilçesinde yaşayan 18 Türkmenistanlı kadınıla yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Katılımcılara kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılmış ve görüşmeler Eylül 2024-Şubat 2025 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Üsküdar ilçesinin seçilmesinde, bölgede yoğun Türkmen nüfusunun bulunması, hemşeri ağlarının etkinliği ve özellikle ev içi bakım emeğine yönelik talebin yüksekliği etkili olmuştur.

Veri toplama sürecinde iki ayrı form kullanılmıştır. İlk olarak, katılımcıların temel sosyo-demografik özelliklerini belirlemek amacıyla 12 sorudan oluşan bir demografik bilgi formu uygulanmıştır. Bu formda yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, Türkiye’ye gelişi yılı,

çalışma alanı gibi değişkenler yer almıştır. İkinci olarak, araştırmanın temel veri toplama aracını oluşturan görüşme formu, nitel bilgi edinimini destekleyecek şekilde 18 açık uçlu soruyla yapılandırılmıştır. Bu form, göç deneyimi, çalışma koşulları, toplumsal cinsiyet rolleri, kimlik sunumu, sosyal ilişkiler ve gelecek beklentileri gibi temalara odaklanmıştır.

Her iki form da İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Etik Kurulu onayıyla hazırlanmış; görüşmeler başlamadan önce katılımcıların bilgilendirilmiş onamları alınmıştır. Mülakatlar katılımcıların tercih ettikleri dilde (Türkçe) yürütülmüş, anonimlik ve gizlilik ilkelerine sıkı şekilde uyulmuştur. Elde edilen veriler tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiş ve belirli kavramsal başlıklar altında sınıflandırılmıştır.

Bulgular

Ev İçi Hizmetlerde Enformel İstihdam

Katılımcıların büyük çoğunluğu, ev içi temizlik, yaşlı ve çocuk bakımı gibi bakım emeği gerektiren alanlarda çalışmaktadır. Bu işler sıklıkla yatılı, uzun saatli ve sosyal güvenlik yoksun biçimde yürütülmektedir. K6'nın "Sabahın köründe kalkıyorum, akşam da geç yatıyorum. Her işte ben varım." sözü, kadınların duygusal ve fiziksel bakım emeğini tek başlarına nasıl üstlendiklerini gösterirken; K18'in "Çocuklar uyanmadan her işi bitirmem gerekiyor. Geri dönüş yok, her gün aynı döngüdeyim." ifadesi, bu emeğin sürekliliğini ve yıpratıcılığını gözler önüne sermektedir.

Benzer şekilde K1, "İlk gittiğim evde sabaha kadar uyumadım. Yaşlı kadının nefes alıp almadığını sürekli kontrol ettim." diyerek bakım emeğinin fiziksel olduğu kadar duygusal olarak da ne denli yıpratıcı olduğunu vurgulamaktadır. K9'un "Evdeki çocuklara kendi çocuğummuş gibi davranıyorum ama bu defa da kendi çocuklarıma haksızlık etmişim gibi hissediyorum." ifadesi, bakım emeğinin duygusal aktarımıyla birlikte yaşanan kimlik dönüşümünü ortaya koyar niteliktedir. K4 ise, "Hem evi temizliyorum hem yaşlıya bakıyorum hem de yemek yapıyorum. Ama sigorta yok, izin yok." diyerek çoklu görev yüküne rağmen güvencesizlik içinde

çalıştığını belirtmiştir. Bu durum, Hochschild'in küresel bakım zinciri kavramıyla uyumludur; kadınlar kendi ailelerinden uzaklaşarak, başka ailelerin bakım yükünü üstlenmektedir. Bu bağlamda, göçmen kadınların ev içi hizmetlerdeki konumu hem cinsiyetli emeğin ulusötesi dolaşımını hem de bakım emeğinin metalaşmasını gözler önüne sermektedir.⁶

En dikkat çekici direnç biçimlerinden biri olan hemşeri dayanışması ise, göçmen kadınların barınma, iş bulma ve çocuk bakımı gibi temel ihtiyaçlarını kolektif destek yoluyla çözmelerine olanak tanımaktadır. Katılımcılar arasında bu dayanışmanın birçok somut örneği dile getirilmiştir. Örneğin K3, "İlk geldiğimde kalacak yerim yoktu, bir tanıdık beni evine aldı." diyerek barınma ihtiyacının hemşeriler aracılığıyla karşılandığını belirtmiştir. K6, "İşe ihtiyacım vardı, komşumun çalıştığı evde boşluk olunca beni önerdi." derken, iş bulma süreçlerinin genellikle hemşerilik ilişkileri üzerinden yürüdüğüne işaret etmektedir. Benzer biçimde, K5'in "Çalışırken çocuğuma bir başka Türkmen komşum baktı, yoksa işe gidemezdim." ifadesi, çocuk bakımının da bu dayanışma ağı içinde organize edildiğini göstermektedir. Bu deneyimler, göçmen kadınların yalnızca bireysel stratejilerle değil; aynı zamanda kolektif dayanışma ağları yoluyla da hayatta kalma biçimleri geliştirdiklerini ve bu ağların onların sosyal sermayesini destekleyen önemli bir kaynak oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Eğitimli Kadınların Vasıfsızlaştırılması

Türkmenistan'dan Türkiye'ye göç eden kadınların önemli bir kısmı, kendi ülkelerinde yüksek eğitimli ve nitelikli mesleklerde çalışmış olsalar da Türkiye'de çoğunlukla vasıfsız işlerde istihdam edilmek zorunda kalmaktadır. Örneğin, K7'nin "Ben üniversite mezunuyum. Burada temizlikçiyim." ifadesi, göç sürecinde kültürel sermayenin nasıl değersizleştiğini açıkça gözler önüne serer. Benzer şekilde, K17'nin "Burada hemşire olarak çalışmak istedim ama diplomam geçerli değil." sözleri, sahip oldukları niteliklerin yeni

⁶ Çağla Ünlütürk Ulutaş & Aslıcan Kalfa, "Göçün Kadınlaşması ve Göçmen Kadınların Örgütlenme Deneyimleri", *Fe Dergi*, No. 1/2, 2009, 13-28.

bağlamda tanınmamasından kaynaklanan mağduriyeti vurgulamaktadır.

Meslekte Düşüş Yaşayanlar

Katılımcı	Türkmenistan'da Mesleği	Türkiye'de Mesleği	Değişim Tipi
K.1	İlkokul öğretmeni	Ev bakımı	Dramatik Düşüş
K.2	Kreş öğretmeni	Ev bakımı	Dramatik Düşüş
K.4	Muhasebe eğitimi	Ev bakımı	Vasıfsızlaşma
K.7	Sağlık personeli (Hemşire)	Temizlik görevlisi	Dramatik Düşüş
K.9	Sahne sanatçısı (oyunculuk)	Yaşlı bakımı	Dramatik Düşüş
K.15	Müzik öğretmeni	Bakıcı	Dramatik Düşüş
K.16	Pastacı	Garson	Hafif Düşüş

Görüldüğü üzere 18 katılımcıdan 7 kişinin işinde düşüş yaşanmıştır. Neredeyse katılımcıların yarısında iş hayatında bir vasıfsızlaşma söz konusudur. Pierre Bourdieu'nun kültürel sermaye kuramı, bu tür mesleki statü kayıplarını anlamak için güçlü bir çerçeve sunar. Kadınların eğitim ve mesleki deneyimlerinden oluşan kültürel sermayeleri, Türkiye'deki sosyal ve ekonomik alanda geçerlilik kazanamadığında, piyasa tarafından "nitelsiz" olarak etiketlenmelerine yol açar. Bu durum, onların yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal prestijlerinde de ciddi bir kayba uğramalarına neden olur. Göç, bu bağlamda, bireylerin habituslarının ve beraberindeki kültürel sermayelerinin dönüşüm sürecinde bir kesintiye uğradığı ve yeni alanın farklı kurallarına tabi olduğu bir süreci ifade eder. Katılımcıların da belirttiği gibi, diplomalarının ve mesleki tecrübelerinin tanınmaması, onları kendi niteliklerinin altında görülen temizlik veya bakım gibi işlere yöneltmektedir.

Kamusal Alanda Görünmezlik ve Denetim

Göçmen kadınlar, kamu kurumlarına erişimde ciddi engeller yaşamakta ve bu kurumlara yönelik görünürlüklerini

sınırlamaktadır. K11'in "Devlet hastanesine gitmeye korkuyorum, kimlik sorarlar diye." ifadesi, Foucault'nun biyopolitika kavramı çerçevesinde değerlendirilebilir. Foucault'ya göre modern iktidar, bireyleri yalnızca hukuk aracılığıyla değil; bedenleri ve yaşamları üzerinden düzenleyerek kontrol eder. Bu düzenleme süreci, nüfusun sağlığı, üretkenliği ve davranış biçimlerini yönetmeye yönelik bir iktidar biçimidir. Göçmen kadınlar bu bağlamda, kamusal hizmetlere erişimlerinde görünmezleşmekte ve bedensel varlıkları üzerinden bir denetim nesnesi hâline gelmektedir.⁷

K15'in "Kimliğimi göstermemek için hastaneye gitmiyorum." sözleri, bu stratejik görünmezliğin bir diğer örneğidir. Benzer şekilde K2, "Hastaneye gittiğimde çok korktum, yanımda pasaport da yoktu, oradaki memur bir şeyler sorduğunda dili bilmediğim için panikledim." diyerek, yalnızca yasal statünün değil, dil yeterliliğinin de denetim korkusunu artırdığını belirtmiştir. K18 ise "Çocuk hastalandığında bazen eczaneden ilaç alıyorum, doktora götürmeye çekiniyorum." diyerek, temel sağlık hakkına erişimden bile bilinçli olarak vazgeçildiğini ortaya koymaktadır.

Bu tür kaçınma davranışları, yalnızca sağlık sistemine değil; belediye hizmetleri, sosyal yardımlar ve hatta eğitim gibi alanlara da yayılmakta; kadınların kamusal alanda var olma biçimlerini doğrudan şekillendirmektedir. Foucault'nun biyopolitika yaklaşımıyla değerlendirildiğinde, bu kadınlar aynı anda hem görünmez hem de denetlenebilir hâle gelmekte; devletin düzenleyici aygıtları tarafından potansiyel "risk unsuru" gibi algılanmaktadırlar. Bu durum, göçmen bedeninin hem fiziksel hem sembolik olarak kamusal alandan dışlanması anlamına gelmektedir.⁸

Kimlik Sunumu ve Sessizlik Stratejileri

Etnik kimliğin kamusal alanda açıkça ifade edilmemesi, genellikle ayrımcılık riskine karşı geliştirilen bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, K10'un "Ben Türkmen olduğumu söylemiyorum." ifadesi, Erving Goffman'ın damgalama kuramı çerçevesinde,

⁷ Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, çev. Osman Akinhay & Işık Ergüden, İstanbul: Ayrintı Yayınları, 2014.

⁸ Foucault, *Özne ve İktidar*.

kimliğin stratejik olarak gizlendiğini göstermektedir. Benzer biçimde K16, “Bazen Türkmen olduğumu söylemekten çekiniyorum, insanlar bizi dışlıyor.” diyerek, etnik önyargıların gündelik hayatta nasıl bir baskı unsuru hâline geldiğini ortaya koymaktadır. Bu tür stratejik sessizlikler yalnızca toplumsal baskılardan kaynaklanmamakta; aynı zamanda kadınların kamusal alandaki güvenliğini sağlama, ayrımcılık ve dışlanmadan kaçınma çabasını da yansıtmaktadır.

Goffman’ın toplumsal damgalama teorisinde, damgalama, bir bireyin toplum tarafından itibarını düşürücü kabul edilen bir özellik, davranış veya itibara sahip olması durumudur. Bu durum, bireyin zihnimizde “normal” veya kabul edilebilir bir kategoriye yerleştirilmesi yerine, istenmeyen veya dışlanmış bir stereotiple ilişkilendirilmesine neden olur. Basitçe ifade etmek gerekirse, damgalama, bir kişinin sahip olduğu bir nitelik yüzünden toplumun gözünde “kusurlu” hale gelmesi ve bu nedenle farklı muamele görmesidir.⁹

Goffman’ın damgalama kuramı bağlamında, kadınların kimlik stratejileri ve kamusal görünmezliği, yalnızca bir çekilme değil; aynı zamanda bir hayatta kalma taktiği olarak işlev görmektedir. K15’in “Aksanımı saklıyorum.” ifadesi, görünmezliğin sistematik bir tercih olduğunu göstermektedir. Bazı katılımcılar, çocuklarının eğitim kurumlarında ayrımcılığa uğramasından endişe ederek etnik köken bilgisini öğretmenlerle paylaşmamayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. K8’in “Oğlum okulda sorun yaşamamasın diye Türkmen olduğumuzu kimseye söylemiyoruz.” demesi, bu tür stratejilerin sadece bireysel değil, ailevi bir güvenlik önlemi olarak da işlev gördüğünü göstermektedir. K13 ise, “Toplu taşıma kullanırken çok konuşmam, sesimden Türkmen olduğumu anlarlar diye susarım.” diyerek sessizliğin yalnızca stratejik değil, aynı zamanda içselleştirilmiş bir davranış hâline geldiğine işaret etmektedir.

Bu sessizlik stratejileri, sadece bireysel değil, aynı zamanda kolektif bir hafızanın parçası hâline gelmekte; göçmen kimliğinin

⁹ Erving Goffman, *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*, çev. Levent Ünsaldı & Şerife Geniş & Suphi Nejat Ağırnaslı, Ankara: Heretik Yayıncılık, 2014.

kamusal alanda görünürlüğüne sınırlandırarak kadınların Türkiye toplumundaki konumlarını güvence altına almaya yönelik bir araç işlevi görmektedir. Sessizlik, bu bağlamda güçsüzlüğün değil, uyumun ve var olmanın bir biçimi olarak okunabilir.

Güvencesizlik ve Sosyal Dışlanma

Kadınların büyük çoğunluğu, herhangi bir sosyal güvenlik sistemine dahil değildir ve işlerini kolaylıkla kaybedebilecekleri bir belirsizlik içinde yaşamaktadır. K12'nin "Bir gün işe gidemedim, hemen çıkardılar." ifadesi, Robert Castel'in güvencesizlik rejimi tanımlıya birebir örtüşmektedir. Aynı şekilde K14, "İşverenler hiçbir gerekçe göstermeden bizi işten çıkarabiliyor." diyerek, bu kırılmalılığı teyit etmektedir. Katılımcıların aktardığına göre, herhangi bir şikâyet veya hak talebi işten çıkarılmayla sonuçlanmakta ve işverenler tarafından sıklıkla "yerine yenisi hemen bulunabilir." düşüncesi dile getirilmektedir.¹⁰

Kadınların çalışma süreleri belirsizdir; hafta içi ve hafta sonu ayrımı olmaksızın, bazen gece saatlerine kadar uzanan mesailer yapmaktadırlar. K5'in "Semt değişikliği yaptığınız için eve bir saat gecikmeli gelebileceğimi söyleyince 'başkasını buluruz' dediler." sözleri, işverenin gözünde göçmen kadın emeğinin nasıl kolayca yer değiştirebilecek, yedeklenebilir bir kaynak olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu tür iş güvencesizliği, sadece ekonomik değil, aynı zamanda psikolojik bir baskı üretmektedir.

Ayrıca bazı kadınlar, aynı işte uzun süre çalışsalar dahi herhangi bir yazılı sözleşmeye sahip olmadıklarını, dolayısıyla kıdem tazminatı veya izin haklarının tanınmadığını belirtmişlerdir. Bu durum, göçmen kadınların sistemli biçimde emek piyasasının en alt basamaklarına itildiğini, aynı zamanda sosyal koruma mekanizmalarından da dışlandığını ortaya koymaktadır.

Bir diğer dikkat çekici bulgu ise, Abdelmalek Sayad'ın "çifte yokluk" (double absence) kavramıyla açıklanabilecek kimliksel ve duygusal yabancılaşmadır. Sayad'a göre göçmenler, geldikleri

¹⁰ Robert Castel, *Ücretli Çalışmanın Tarihiçesi*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: İletişim Yayınları. 2017.

toplumda artık tam anlamıyla yer sahibi değildirler; göç ettikleri yeni toplumda ise kabul görmekte zorlanırlar. Bu ikili dışlanma hâli, araştırmadaki katılımcıların deneyimlerinde açıkça gözlenmiştir.¹¹ Örneğin, K1 “Kızlarım Türk biriyle evlenirse daha kolay kabul görürler.” derken, aidiyet duygusunun ve kabul görmenin ancak kimliğin dönüşümüyle mümkün olabileceğini ima etmektedir. Benzer şekilde K7, “Türkmen gibi davranınca iş bulmak zor oluyor.” diyerek, kültürel kimliğini bastırarak görünmez olmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Bu ifadeler, göçmen kadınların Türkiye toplumunda var olabilmek için kendi köklerinden koptukları; ancak bu yeni toplumda da tam anlamıyla kabul edilmedikleri bir ara bölgede yaşam sürdürdüklerini göstermektedir. Bu durum, onların yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda kimliksel bir güvencesizlik ve belirsizlik içinde hareket ettiklerini ortaya koymaktadır.

Göçmen birey, bir yandan geldiği toplumla olan kültürel ve duygusal bağlarını sürdürmeye çalışırken, diğer yandan yeni bir toplumsal yapı içinde yer edinme arzusu geliştirir. Bu çift yönlü süreç, göç deneyimini yalnızca coğrafi bir hareketlilik değil; aynı zamanda kimliğin yeniden yapılandırılması ve aidiyet duygusunun iki farklı toplumsal bağlam arasında inşası olarak anlamlandırır. Göçmenlik, bu çerçevede hem geçmişle olan bağların korunmasını hem de yeni topluma uyum sağlama çabasını içeren dinamik bir kimlik ve yer edinme süreci hâline gelir.¹²

Tüm bu bulgular, göçmen kadınların yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda kültürel, sosyal ve kimliksel kırılmalıklar içinde yaşadıklarını ve buna karşı çeşitli stratejiler geliştirerek gündelik hayatı yeniden kurguladıklarını göstermektedir.

Tartışma

Araştırmada elde edilen bulgular, Türkmenistanlı göçmen kadınların Türkiye’deki enformel emek piyasasında hem fiziksel hem de duygusal düzeyde yoğun sömürüye maruz kaldığını ortaya

¹¹ Abdelmalek Sayad, “Çifte Yokluk: Göç Ederken Kurulan Hayallerden Göçmen Olmanın Acılarına”, *Toplumbilim*, 17, 2003, 23-29.

¹² Mustafa Poyraz, “Fransa’daki Türkiyeli ve Şilili Siyasi Mültecilerin Dönüşüm Süreci ve Göçmenlik Deneyimleri”, *Teorik Bakış*, 10, 2017, 111-129.

koymaktadır. Kadınlar, çoğunlukla ev içi hizmetlerde sigortasız, uzun saatler ve düşük ücretle çalışmakta; bu süreçte kendi bakım yükümlülüklerini bırakarak başkalarının ailelerine bakım sunmaktadır. Katılımcıların ifadeleri, bu emeğin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda duygusal bir içeriğe sahip olduğunu göstermektedir. Bu noktada Hochschild'ın küresel bakım zinciri kavramı, kadınların göç yoluyla içinde bulundukları duygusal emek ilişkisini anlamlandırmak için önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Araştırma sonuçları, uluslararası ve yerel düzeyde yapılan benzer çalışmalardaki eğilimlerle büyük ölçüde örtüşmektedir. Özellikle göçmen kadınların enformel sektörde düşük statülü, güvencesiz ve toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığa açık işlerde yoğunlaştığı, bu çalışmada da net bir biçimde gözlemlenmiştir. Göç süreci, kadınların mesleki ve eğitimsel yeterliliklerinin tanınmadığı, dolaşısıyla vasıfsız işgücüne indirgendikleri bir dönüşümle sonuçlanmaktadır.

Araştırmanın güçlü yönlerinden biri, alana özgü derinlemesine mülakatlarla katılımcıların deneyimlerine doğrudan ulaşılması ve bu deneyimlerin tematik analiz yöntemiyle sistematik olarak çözümlenmesidir. Ayrıca Üsküdar gibi belirli bir kentsel mekâna odaklanılması, mekânsal bağlamın göçmen stratejilerindeki rolünü anlamada önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bununla birlikte, araştırmanın sınırlılıkları da göz ardı edilmemelidir. Katılımcıların yalnızca Üsküdar ilçesinden olması, elde edilen bulguların tüm göçmen kadınlara genellenebilirliğini sınırlayabilir. Ayrıca, yalnızca belirli yaş aralığındaki kadınların çalışmaya dahil edilmesi, farklı yaş ve statüdeki göçmen kadınların deneyimlerinin dışarıda bırakılmasına yol açmıştır.

Bu çalışmanın teorik katkısı, göç, toplumsal cinsiyet ve emek eksenindeki kuramları bir araya getirerek çok boyutlu bir analiz sunmasından kaynaklanmaktadır. Goffman'ın damgalama kuramı, kadınların gündelik hayattaki sessizlik stratejilerini ve kimlik gizleme biçimlerini açıklamada işlevseldir. Foucault'nun biyopolitika anlayışı, göçmen bedeninin nasıl denetim altına alındığını ve kamusal alanla ilişkisini yorumlamada kullanılabilirken; Sayad'ın çifte

yokluk kavramı, kadınların ne geldikleri ülkede ne de yerleştikleri toplumda tam anlamıyla aidiyet kuramadıklarını ortaya koymaktadır. Pratik açıdan ise çalışma, göçmen kadınlara yönelik sosyal hizmetlerin çeşitlendirilmesi, yasal statü güvencesinin artırılması ve kamu kurumlarındaki ayrımcı uygulamaların önlenmesi yönünde politika önerileri geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

Gelecek araştırmalar açısından, farklı şehirlerdeki Türkmen kadınların deneyimlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, mekâna bağlı değişkenlikleri görünür kılabilir. Ayrıca, erkek göçmenlerin ya da farklı etnik gruplardan kadınların deneyimlerinin karşılaştırılması, göç ve toplumsal cinsiyet ilişkisini daha geniş bir perspektiften ele almaya olanak tanıyacaktır. Uzunlamasına yapılan araştırmalar, göçmen kadınların zaman içinde yaşadıkları dönüşüm süreçlerini ve toplumsal entegrasyon biçimlerini analiz etmede önemli katkılar sağlayabilir.

Sonuç

Bu araştırma, Türkmenistanlı göçmen kadınların Türkiye'deki enformel emek piyasasındaki deneyimlerini çok boyutlu biçimde ortaya koymuştur. Katılımcıların büyük bölümü, ev içi hizmetler gibi düşük statülü işlerde güvencesiz koşullarda çalışmakta hem fiziksel hem de duygusal anlamda yoğun emek harcamaktadır. Eğitimli ve mesleki yeterliliğe sahip olan birçok kadın, göç sonrası vasıfsız emek gücüne dönüşmektedir. Bunun yanında, kadınların gündelik hayatta karşılaştıkları görünmezlik, ayrımcılık ve kimlik müzakereleri, onların toplumsal dışlanmayı sadece ekonomik değil, aynı zamanda kültürel ve politik bir kırılganlık olarak yaşadıklarını ortaya koymuştur.

Araştırma, kadınların çalışma hayatı ve gündelik yaşamlarında karşılaştıkları sorunlara dair temel sorulara açıklık getirmiştir. Katılımcıların çoğu neden enformel sektöre yöneldiğini, çalışma koşullarının nasıl şekillendiğini ve Türkiye toplumunda nasıl bir kimlik stratejisi benimsediklerini paylaşmıştır. Bulgular göstermektedir ki, göçmen kadınlar için enformel emek piyasası sadece geçim alanı değil, aynı zamanda kimliğin yeniden kurulduğu, görünürlüğün sınırlandığı ve dayanışma biçimlerinin geliştirildiği bir yaşam alanıdır.

Bu süreçte, kadınlar sosyal güvenceden mahrum bırakılmakta, kurumsal desteğe erişimleri sınırlandırılmakta ve kamusal alanda görünmezliğe zorlanmaktadır.

Bu çalışmanın önemi, göçmen kadınların deneyimlerini tek boyutlu bir mağduriyet anlatısına indirgemeksizin, onların gündelik hayatlarında geliştirdikleri stratejileri, sessizlik pratiklerini ve kimlik müzakerelerini kavramsal düzeyde analiz etmesinden kaynaklanmaktadır. Kuramsal olarak Arlie Hochschild'in küresel bakım zinciri, Pierre Bourdieu'nün kültürel sermaye, Erving Goffman'ın damgalama, Michel Foucault'nun biyopolitika ve Abdelmalek Sayad'ın çifte yokluk kuramlarının birlikte kullanılması, bu çok katmanlı deneyimleri anlamada önemli bir katkı sunmuştur. Pratik düzeyde ise çalışma, göçmen kadınlara yönelik sosyal politikaların yeniden yapılandırılması, hukuki koruma mekanizmalarının güçlendirilmesi ve kamusal alanda ayrımcılıkla mücadele edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Her ne kadar araştırma, Türkmen göçmen kadınların özgül bir kesitine odaklansa da sonuçlar daha geniş bir göçmen kadın grubuna dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bununla birlikte, verilerin yalnızca İstanbul'un Üsküdar ilçesinden toplanmış olması ve katılımcı sayısının sınırlı oluşu, bulguların genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. Ayrıca, yalnızca kadınlara odaklanılmış olması, erkek göçmenlerin ya da farklı etnik gruplardan gelen bireylerin deneyimlerini dışarda bırakmıştır. Gelecek araştırmalar, farklı şehirlerdeki Türkmen kadınların karşılaştırmalı analizleri, zaman içinde göçmenlerin değişen stratejileri ve ikinci kuşak deneyimleri gibi konulara odaklanarak mevcut çalışmayı derinleştirebilir.

Sonuç olarak bu çalışma, Türkmenistanlı göçmen kadınların enformel emek piyasasında karşılaştıkları çoklu eşitsizlikleri, gündelik hayattaki mücadele biçimlerini ve hayatta kalma stratejilerini görünür kılmaktadır. Kadınlar yalnızca ekonomik aktörler değil; aynı zamanda sosyal, kültürel ve politik özneler olarak Türkiye toplumunun parçası hâline gelmektedir. Bu bağlamda çalışma, göçmen kadınların deneyimlerini daha adil, eşitlikçi ve kapsayıcı bir çerçevede tartışmaya açmak için önemli bir katkı sunmaktadır.

Etik Kurul Onayı

“İstanbul Ticaret Üniversitesi Etik Kurulu’nun 06/05/2025 tarihli ve E-65836846-044-351906 sayılı kararına göre etik kurul izni alınmıştır.”

Kaynaklar

Bourdieu, Pierre, *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Hil Yayınları, 2015.

Castel, Robert, *Ücretli Çalışmanın Tarihçesi*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

Foucault, Michel, *Özne ve İktidar*, çev. Osman Akınhay & Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.

Goffman, Erving, *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*, çev. Levent Ünsaldı & Şerife Geniş & Suphi Nejat Ağırnaslı, Ankara: Heretik Yayıncılık, 2014.

Göç İdaresi Başkanlığı, “İkamet İzinleri”, 8 Mayıs 2025, Erişim: 15.05.2025, <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>.

International Labour Organization, *Decent Work and the Informal Economy*, Geneva: International Labour Office, 2002, <https://www.ilo.org/pub-lic/english/standards/relm/ilc/ilc90/pdf/rep-vi.pdf>.

Poyraz, Mustafa, “Fransa’daki Türkiyeli ve Şilili Siyasi Mültecilerin Dönüşüm Süreci ve Göçmenlik Deneyimleri”, *Teorik Bakış*, 10, 2017, 111-129.

Sayad, Abdelmalek, “Çifte Yokluk: Göç Ederken Kurulan Hayallerden Göçmen Olmanın Acılarına”, *Toplumbilim*, 17, 2003, 23-29.

United Nations, “Migrants”, Erişim: 28.06.2025, <https://www.un.org/en/fight-racism/vulnerable-groups/migrants>.

Ünlütürk Ulutaş, Çağla & Aslıcan Kalfa, “Göçün Kadınlaşması ve Göçmen Kadınların Örgütlenme Deneyimleri”, *Fe Dergi*, No. 1/2, 2009, 13-28.